

# HİCRET: İNSANIN İÇSEL GÖÇÜ

İzzet Erş

*Hicret*: bulunulan mahâli terk sûretiyle yeni bir mahâle göç etmek.

Hz. Muhammed ve kendisine inzâl olan kelâm-ı ilâhîye biât eden müminler, Mekkeli müşriklerin baskılarına daha fazla dayanamayarak 622 yılında Medine'ye göç etmişlerdir. Her ne kadar Hz. Peygamber, "Ey Mekke, sen Allah katında yeryüzünün en hayırlı ve bana en sevimli yerisin; eğer çıkmak zorunda bırakılmasaydım, senden ayrılmazdım," demişe de, durum ve şartların gereği olarak bu göç kaçınılmazdı.

Bu hicret hâdisesi geleneksel anlatımın simgesel ifadelerine de bağlı kalarak şöyle anlatılmaktadır:

*Müşriklerin zulümleri yüzünden Mekke'de Müslümanlar barınamaz hâle gelmişlerdi. Bu sebeple Peygamber, "Sizin hicret edeceğiniz yerin iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi..." diyerek Müslümanların Medine'ye hicretlerine izin verdi.*

*Mekke'nin fethine kadar geçen süre içinde, imanları uğruna, evlerini, mal ve mülklerini, âilelerini, akrabalarını, bütün varlıklarını Mekke'de bırakarak Peygamberin izniyle Medine'ye göç eden Mekkeli müminlere "Muhâcirler", Medine'de muhâcirleri misâfir eden, onlara bütün imkânları ile yardımcı olan Medinelî müminlere ise "Ensâr" denilmiştir.*

*Müminler âileleri ile birlikte gizli gizli Mekke'den ayrıлып Medine'ye gittiler. Ensâr tarafından Medine civârındaki "Avâlî" denilen köylere yerleştirildiler.*

*Kısa zamanda, Mekkeli müminlerin hemen hepsi Medine'ye göç etti. Yalnızca Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali'yi Rasûlullah Mekke'de alıkoymuştu. Ebû Bekir hicret için izin istediğinde kendisine: "Acele etme, Allah sana hayırlı bir arkadaş verecek..." diyerek hicretini geciktirmişti. Mekke'de inançları yüzünden aileleri tarafından hapsedilmiş olanlar ile köle ve câriyelerden başka mümin kalmamıştı.*

*Müslümanlık Medine'de yayılmaya başlayınca, müşriklerin korktukları olmuştu. Üstelik Mekke'deki Müslümanlar da Medine'ye göç etmişlerdi. Şimdi Muhammed de Medine'ye gider, Müslümanların başına geçerse, Şam ticâret yolu Mekkelilere kapanabilirdi. Mekke müşrikleri Müslümanlara kötü davranmışlar, işkence ve hakarete bulunmuşlardı. Bunlar Medinelilerle birleşip kuvvetlendikten sonra kendilerinden öç alabilirlerdi. Durumun ciddiyetini anlayan Kureyş müşrikleri, Mekke'de yalnız kalan Peygambere ne yapmak gerektiğini kararlaştırmak için toplandılar. Tehlikesinin önlenmesiyle ilgili çeşitli fikirler ileri sürdüler.*

*Ebû Cehil, "Kureyş'in bütün kollarından birer temsilci seçelim. Bunlar aynı anda hücum edip Muhammed'i bir hamlede öldürsünler. Kimin darbesiyle öldüğü belli olmasın. Böylece kanı*

*bütün Kureyş kabîlesine dağılsın, Hâşimîler bütün Kureyş kollarına karşı çıkmayacaklarından kan davasına kalkışamazlar. Çaresiz kan pahasına râzı olurlar. Bu iş böylece kapanır," dedi. Ebû Cehil'in teklifi ittifakla kabûl edildi. Hemen Kureyş kollarında 40 yeminli kişi seçip toplantıyı bitirdiler.*

*Müşriklerin bu plânını Cebrâil Peygambere haber verdi. "Bu gece, her zaman yatmakta olduğun yatağında yatmayacaksın, evini terkedeceksin..." dedi. Böylece kendisine de hicret için izin verildi. Bunun üzerine Peygamber Hz. Ali'yi çağırdı.*

*"Ben Medine'ye gidiyorum. Sen bu gece benim yatağında yat, hırkamı üstüne ört. Müşrikler beni yatıyor sansınlar, onlara bir şey sezdirme. Sabahleyin şu emânetleri sâhiplerine ver. Ondan sonra sen de hemen gel," dedi.*

*Ortalık kararınca, Kureyş'in cânileri evin etrâfını sardılar. Sabahleyin evinden çıkarken hep birden saldırıp öldüreceklerdi. Hz. Ali, Rasûlullah'ın yatağına yattı. Hz. Peygamber eline bir avuç kum alıp evini çeviren müşriklerin üzerine saçtı. Saçılan kum taneleri cânilerden herbirine isâbet etmiş, hepsi de derin bir uykuya dalmışlardı. Rasûlullah "Yâ-Sîn Sûresi"nin başından:*

*"Biz onların önlerine ve arkalarına birer sed çektik, böylece gözlerini perdeledik. Onlar artık elbette görmezler" anlamındaki 9'uncu âyete kadar olan kısmı okuyarak, aralarından geçip gitti. Müşrikler Hz. Muhammed'in yatağında yattığını sanıyorlardı. Sabahleyin, yatakta yatanın Ali olduğunu görünce, ne yapacaklarını şaşırıldılar; hiddetlerinden çıldıracak hâle geldiler. Hemen her tarafı aramaya koyuldular. Mekke'yi alt üst ettiler. Fakat Hz. Peygamber yoktu.*

*Muhammed'i bulana 100 deve verilecek diye ilân ettiler. Bu haber duyulunca, ne kadar mâceracı, cânî, katil varsa, hepsi etrâfa yayıldı. Mekke'de ve Mekke dışında, harıl harıl Hz. Peygamber'i arıyorlardı.*

*Rasûlullah, gece evinden ayrıldıktan sonra Kâbe'yi tavâf etti. "Ey Mekke, sen Allah katında yeryüzünün en hayırlı ve bana en sevimli yerisin; eğer çıkmak zorunda bırakılmasaydım, senden ayrılmazdım," dedi. Ertesi gün öğle sıcağında Hz. Ebû Bekir'in evine vardı. Allah'ın emri ile, berâber hicret edeceklerini bildirdi.*

*Gece olunca, her ikisi evin arka penceresinden çıktılar. Ayakkabılarını çıkarıp ayaklarının uçlarına basarak ıssız yollardan Mekke'nin güneyine doğru ilerlediler. Sevr Dağı'nın tepesindeki mağaraya vardılar. Kureyş'in araması bitinceye kadar üç gün bu mağarada gizlendiler.*

*Ebû Bekir'in oğlu Abdullah, geceleri mağaraya gelip Mekke'de olup biteni anlatıyor, ortalık ağarmadan gene Mekke'ye dönüyordu. Kölesi Âmr b. Führeyre de koyunlarını otlatırken akşamları Sevr dağına götürüp onlara süt veriyordu.*

*Peygamberi ve Ebû Bekir'i arayanlar, iz sürerek Sevr'deki mağaranın ağzına kadar geldiler. Ayak sesleri ve konuşmaları içeriden duyuluyordu. Hz. Ebû Bekir, başını kaldırdığı zaman*

onların ayaklarını görmüş ve heyecanla, "Yâ Rasûlallah, eğilip baksalar, bizi görecekler," deyince Peygamber, "Korkma, Allah'ın yardımı bizimledir," buyurdu.

Tâkipçiler Sevr Dağı'na henüz çıkmadan, bir örümcek mağaranın ağzına ağ örmüş, bir çift beyaz güvercin yuva yapıp yumurtlamıştı. Bu durumda Kureyşliler mağaranın içine bakmanın ahmaklık olacağını düşünerek bırakıp gittiler.

Peygamberin yola çıktığı Medine'de duyulmuştu. Bu yüzden Medineliler, onu karşılamak üzere her sabah şehir dışına çıkıp bekliyordular. 23 Eylül 622 günü yine öğleye kadar beklemişler, sıcak bastırınca ümitlerini kesip dönmüşlerdi. Bu esnâda bir iş için evinin yüksek kulesinden etrafı seyreden bir Yahûdî, beyazlar giyinmiş bir kafilenin uzaktan gelmekte olduğunu gördü ve yüksek sesle, "İşte yolunu beklediğiniz geliyor!" diye haykırdı. Medineliler bir bayram sevinci içinde yollara döküldüler.

Hz. Muhammed ve ilk müminlerin Mekke'den Medine'ye hicretleri böyle gerçekleşmiştir. Ancak *Muhammed* isminin şuur-u Muhammedîyeyi de gösterdiği düşünüldüğünde, bu göçün kendini arayan her ferdin kendi içsel yolculuğu olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Niyetim bu hicret meselesini Rabbimin ihsân ettiği anlayış ve ancak onun lütfu olan ilimden hisseme düşen idrâk ile kanaatimi dile getirmektir.

Mekke ve Medine insanın varoluşunun iki temelini göstermektedir. Bu iki temel hem fizyolojik, hem de ontolojik olarak geçerli temellerdir. Anne rahminde şekillenmeye başlayan bebek, ilk olarak beyin, kalp ve bu iki organı birbirine bağlayan damarlardan ibarettir. Bunlar Mekke ve Medine şehirleridir. Ancak ana rahmindeki bebeğin his ve idrâki uyanmadığından, yani bu şehirlerin ahâlisi olan melekeler daha oluşmadığından, Mekke ve Medine başlangıçta henüz *ıssızdır ve boşdur*.<sup>1</sup>

*Mekke* bir organ olarak beyine, meleke olarak aklî edimlere denk düşer. Mekke aklın, ilmin, tahayyülün mahâlidir. Hikmet orada gerçekleşir. *Medine* ise kalptir. Anlayışın bütünselliği, aşk ve zevkin mahâlidir. *İslâm* denilen içsel huzur ve *barış* orada tahakkuk etmektedir.

Yine de kalpten maksat bir organ değil, ancak aklın ve kalbin faaliyet alanı olan sağ ve sol beyin küreleridir. Bu maksatla Peygamber, "*Sizin hicret edeceğiniz yerin iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi,*" buyurmuştur. Bu simgeselliğin tasavvufi yorumu tâliplere açıktır. Ancak kara taşın insan gözünü temsil ettiği açıkça ifade buyrulan bir simgedir.

Doğum ve sonrasında kalbin akla olan üstünlüğü nedeniyle, her bebeğin İslâm üzere doğduğu söylenir. Bu söz ile ifade edilmek istenen hakikat, bebeğin henüz duyuusal bir yeteneği olmadığından *idrâksiz bir bütünlük* içinde olmasıdır.

Çocuğun gelişimiyle beraber aklî faaliyetler, kalbî bütünlüğün önüne geçer ve karakter oluşmaya başlar. Karakter, öznenin "*ben bilinci*", ben olmayan nesne ve *öteki özne* ile ayrımında kurulur. Bu ayrım ile bebeklikteki dolaysız biriciklik, kendini ikiliğin olumlu bilincine

<sup>1</sup> *Tohu ve Bohu*. Tevrât-ı Şerîf Tekvin 1:2

yükseltir. Ve bununla özne kendi gerçekliğini bulma ve kendisini bina etme fırsatını yakalar. Öte yandan artık fark âlemine açılır ve yine kendi elinin emeği ile “ben” ve “öteki” ayrımı ile mücadele etmek durumunda kalır. Bu mücadeledeki muvaffakiyeti yeniden başlangıçtaki biricikliğine tam idrâk ile yükselmesi olacaktır.

Mekke’deki müşrikler bu ayrılığı gösterirler. *Müşrik* kelimesinin anlamı *şirk, ayrılık, ikilik* içinde bulunan demektir. Müşrikler kendi aralarında bir anlaşmazlık içinde değildirler, ancak onların düşmanlığı hicret vakâsında *Muhammed* ismiyle remz edilen *tevhid bilinci* ile ilgilidir. *Tevhid*, şuurda ayrılığın yittiği tecellî mahâlidir. Bu da müşriklerin ticaretlerinin, yani kendi sınırlı doğaları içindeki edimlerinin sonu anlamına gelmektedir. Buradaki son *müşriklerin* tikel doğalarının ortak bir ilkeye yükselmesi anlamını taşımaktadır. Aynı nedenle “Muhammed’in Allah’ı” dendiğinde kastedilen hakikat *tevhid bilincinin birlik ilkesidir*.

Müşrikler sahip olduklarını korumak niyeti ile *müminlere* saldırırlarken, müminlerin (Muhâcirler) evlerini, mallarını, ailelerini, akrabalarını ve diğer tüm varlıklarını bırakarak Medine’ye göçleri soyutla(n)ma yoluyla şuurun yükselmesi, kendi içine dönmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla, Medine’ye göç eden Muhâcirler de *imanları* olan *eminliklerinden* önce Mekkeli müşriklerdendi. Bu da kalbî anlayışa yükselecek olanın yine akıl olduğunu göstermek içindir.

Medine’de muhâcirleri karşılayan Ensâr ise *ferâsettir, sezgidir*. Eğer öznedede bütünselliğin sezgisi olmasa Mekke’den getirdiği *ilim* cem olup tevhide yükselmez. Bu ilmin tevhîde yükselmesi ilm-i ledûn ile gösterilmektedir. İlm-i ledûnün simgesi süttür, zira bu ilim en ufak bir lekeyi dahi kabul etmediğinden, sadece aklî değil aynı zamanda ahlâksaldır. Sevr Mağarasına gizlendiğinde *geceleri* koyun çobanı olan Amr bin Führeyre tarafından getirilen süt, bu ilmin hem *bâtınî*, hem *varlıksal*, hem de ilâhî olduğunu göstermektedir. Tasavvufî gelenekte bekr *saflığı*, gece *bâtını*, süt *ilm-i ledûnü*, koyun çobanı *nübüvvet-i ilâhiyyeyi* veya *mürşid-i kâmilî* işaret etmektedir.

Hicret esnasında Mekke sessizce terk edildiğinden geride yalnız hapisteki köleleri bırakmak zorunda kaldılar. Bu köleler bilincin aydınlık olmayan yüzündeki nesnel bağlardır. İradî olarak bilinçli bir biçimde bütün bağlardan azâde olunabilir, ancak hicret gerçekleşip kalp Medinesindeki mutlak aydınlanma ile Medine-i Münevvere’ye ulaşıncaya kadar, nefis islâm olmuş sayılmaz. Bilincin karanlığında kalan bağlar, gizli arzuları yönetmeye devam eder.

Peygamberin hicret edeceği gecede kendisini öldürmeye gelen Kureyş Kabîlesine mensup 40 câniden bahsedilir. Kureyş kabîlesi, Peygamberin soyunun dayandığı kabîledir. *Kendi kabîlesinden* maksad, sülûk içindeki her tâlibin seyrinin yine kendi iç yolculuğu olduğu yönünde yorumlanabilir. *Câni* ise can alan anlamına gelir. *Ebû Cehil* (cehaletin babası) ile simgelenen nefsin en kaba hâli ile *Muhammed* yani insanın kemâli arasındaki 40 merhaleye gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla, insanın kendi kemâline engel olan nefsinin teslim alınmış her mertebesi, cânilerin elinden kurtulmuş ve *Muhammed’in izni ile* Mekke’den Medine’ye göç edebilen bir mümin grubuna işaret eder. Niyâzî-i Mısırî bu hususta şöyle buyurmuştur:

*Habsüm bugün kırk erbâin,  
Oldu tamam Deccâl laîn,*



*Kıldı beni Rabbim emîn,  
Ya sen beni, ya ben seni.*

Kimse kalmayıp sadece Peygamberin kendisi ile beraber Ali ve Ebu Bekir'in kalması, saflaşma ve soyutlanmanın işaretidir. Nefsî arzuları simgeleyen *câniler* kâmilî katletmek sûretiyle onu *can evinden* vurmak istediklerinde, onun yerinde Hz. Ali'yi buldular. Ali, Allah'ın yüceliğini ifade eden *Ğâli* ismini göstermektedir. Mânâsı, Muhammed'in yatağında bir beşeriyet ararlarken, Allah'ın Teâlâ sıf'atıyla karşılaştıklarında kendilerine uyku gelmiştir. Bu uyku *gaflet* uykusudur, zîra nefis kemâli görmeye yetenekli değildir.

Aynı nedenle nefsî büyüklük, insanın kendi kemâline olan seyre engeldir. Sevr mağarasında Ebu Bekir'in, "*Yâ Rasûlallah, eğilip baksalar bizi görecekler,*" demesinin ardından Peygamberin kendilerini göremeyeceklerini söylemesi bundandır; zîra nefis gururludur, eğilmez.

Mağaranın ağzına örümceğin yaptığı yuva aklın önündeki hicaptır. Kurtulmalarına vesile olan örümceğin ağı Ankebut Sûresinde şöyle anılmaktadır: "*Allah'tan başka veliler edinenler, bir ev edinen örümceğe benzerler. Evlerin en gevşegi örümcek evidir, keşke bilselerdi.*"<sup>2</sup> Mânâsı, Allah akl-ı küllî denilen bütünsel akıldır, Allah'ın dostu olmak ise akl-ı küllî ile ülfet etmektir. Cüzzi aklın ulaştığı tikel bilgiler tümelin doğasını kavrayamayacağından, onun kendi varlığını dayandırdığı bilgi kadîm değil, fânîdir. Ve fânî olan, küllîde yiter.<sup>3</sup>

Tasavvuf terminolojisinde *kuş* mânânın, rûhun, muhabbetin simgesidir. Beyaz güvercin ise Rûh-ül Kudüs'ü simgeler. Mağarada yuva yapan iki güvercin de Hz. Peygamber ve Ebû Bekir'dir. Güvercinlerin yumurtlaması, yumurtanın içinden doğacak olanı, kalb-i selîm olan İslâmî gösterir. Müşrikler İslâmı basîret gözü ile göremezler, zîra İslâmın mahâlî şirkin kalktığı yerde, müminin kalbindedir. Oraya ahmaklar giremezler veya *ahmaklık* rûhtan yüz çevirmektir.

Medine'ye girişinde Muhammed'i gören ve müminlere gelişini bildiren bir Yahûdidir. Bunun mânâsı ise kalbin tevhidî şuura rücû etmesinin habercisinin *hidâyet nûru* olduğudur. Allah'ın Hâdî ismi şöyle zikredilmiştir: "*Biz böylece külliyen nebîlere düşmanı suçlarından var ettik. Yol gösterici (Hâdî) ve yardımcı (nasîr) olarak Rabbin yeter.*"<sup>4</sup> Bu hidâyet müminin kalbine şöyle seslenmiştir: "*İşte, yolunu beklediğiniz geliyor.*"

Yahûdi ne "Muhammed", ne de "nebî" geliyor demiştir. O kalbe sadece "*Yolunu beklediğiniz geliyor,*" demiştir. Medine'nin beklediği *barış*tır. Ona ister Muhammed densin, ister nebi, ister resûl. Müminin kalbine gelen *selâmettir*.

Bundan sonra müminlerin Mekke'yi fetihleri vardır. Mekke'deki Kâbe'nin fethi, *irşâd* ve *hizmettir*. Ancak bu bahis hicretten sonradır. Kanaatimce hicret bahsi burada ikmâl olur.

<sup>2</sup> Kur'an-ı Kerîm, *Ankebut Sûresi* 41

<sup>3</sup> Kur'an-ı Kerîm, *Rahman Sûresi* 26

<sup>4</sup> Kur'an-ı Kerîm, *Furkân Sûresi* 31